

Nalazišta i ostaci rimske materijalne kulture

---

dr Mihailo Zotović

I pored toga što Užice nije poznato kao značajniji rimski centar već je, kao što će se kasnije videti, ulazilo u sastav, kako izgleda, teritorijalno velikog opštinskog područja rimskog administrativno-upravnog gradskog središta koje se nalazilo uglavnom na prostoru požeškog prigradskog sela Visibabe, sa teritorije samog grada potiče nekolicina interesantnih nalaza.

Još je Kanitz na Lipi u užem centru grada video jedan rimski sarkofag, dok je prema informacijama istog istraživača kod Uremovačkog potoka, gde se danas nalazi štamparsko preduzeće “Dimitrije Tucović”, nađen depo od 2.000 komada rimskog srebrnog novca iz carskog doba. Prilikom kopanja temelja za zgradu Šumarske škole, (danas Tehnička škola), 1947. godine otkrivena je jedna kamena urna sa poklopcem u kojoj je, pored novca koji je tom prilikom navodno nestao, nađena i jedna srebrna fibula sa širim lukom na kome je apliciran komadić zlatnog lima sa biljnim ornamentom, izveden tehnikom iskucavanja. Od nekolicine nadgrobnih spomenika, koje su publikovali Bulić, Ladek i Premerstein, pominjemo tri do danas sačuvana, od kojih su dva s predstavama Atisa, božanstva orijentalnog porekla, oštećena, preneti i postavljena na mesto gde su nađeni, iznad Tekstilnog kombinata “Cveta Dabić”, dok je treći bez natpisa s reljefnim predstavama šumskog drveta na bočnim stranama postavljen ispred restorana “Plaža” na obali Đetinje. Sa užeg gradskog područja potiču i tri žrtvene are koje je svojevremeno publikovao Dimitrije Sergejevski. Prva, iz čijeg se natpisa vidi da je izvesni Julijus Rufus (Iulius Rufus), tribun I dalmatinske vojne kohorte, podiže Jupiteru Partinskom, odavno je otvorio za sada nerešen problem ilirskog plemena Partina, koje je navodno u vreme rimske vladavine u ovim krajevima živelo na području Užica. Tekst na ovom spomeniku sa restitucijom natposa koju je izvršio Sergejevski, glasi :

I (ovi) O (pitimo) M (aximo) PARTINO

C. IVL (ius) RVEFVS

TRIB (unus) COH (ortis) I MIL (iariae)

DELM (atorum) PRO SAL (ute)

////////////////////

////////// L. (ibens) P. (osuit)

U 5. i 6. redu izradirano je ime cara.

Druga dva spomenika, na kojima se pominje keltski etnikom SAR....., u kome su najpre Domaševski, a kasnije i Patsch pogrešnom interpretacijom natpisa videli ime skordijskog grada Capedunuma, stvorili su problemsko pitanje: da li je grad zaista keltskog porekla? U jednom od svojih radova posvećenom teritoriji municipiuma Malvesatiuma, rimskog grada kod Požege, F. Papazoglu opovrgla je ovakva mišljenja smatrajući da je na administrativnoj teritoriji ovog municipiuma živelo više plemena, među kojima i ono čije ime počinje slovima SAR... Izraženo mišljenje, između ostalog, potkrepljeno je istoriskom argumentacijom o velikim gubicima koje su Skordisci pretrpeli prilikom rimske invazije, kada su prosto bili istebljeni pa bi, prema tome, bilo malo verovatno da se ovakav jedan grad

UŽICE NEKAD I SAD
Najstarija prošlost
Nalazišta i ostaci rimske materijalne kulture

mogao duže održati. Prema tome, u ovom slučaju radilo bi se o imenu plemena, a ne grada. Kao što je već rečeno, dosadašnja arheološka istraživanja užeg, a i šireg gradskog područja, nisu pružila nikakve dokaze o egzistenciji Kelta u ovom kraju, a još manje o postojanju njihovog naselja. I pored toga, ovaj problem ne može ni izdaleka smatrati rešenim. Kao i u slučaju Partina i na ovom pitanju se mora duže i studiozije raditi i pre svega novim arheološkim istraživanjima doći do odgovarajućih rezultata.

Sa šireg područja Užica poznato nam je više rimskih nadgrobnih i zavetnih spomenika. Tako je u selu Vrutcima nađena manja profilisana ara koje više nema na prvobitnom mestu nalaza u seoskom groblju, kao i jedan nadgrobnni spomenik. Kanicovi podaci o tri rimska kastela na obližnjim visovima ovog sela za sada nisu arheološki potvrđeni. Nekoliko sličnih spomenika poznato nam je iz Bioske. Od njih su sačuvana samo dva koja se nalaze neposredno ispred seoske crkve. Od nekad velike rimske nekropole u selu Kremnima, koja se nalazila na mestu zvanom "Crkvine" u blizini Misailovića kuća, ostali su samo manji ostaci. Na nekropoli su svojevremeno nađene i baze stubova i drugi arhitektonski ostaci koji svakako potiču od manjeg antičkog svetilišta. Dalje odavde, jugozapadno od

Ara
Užice,
Rimski kameni žrtvenik posvećen Jupiteru
Partinskom (antika)
(Narodni muzej - Užice)

centra sela u Erića groblju, nalaze se ostaci nekropole sa nadgrobnim spomenicima, zatim i u seoskom groblju, nedaleko do Šančeva iz prvog srpskog ustanka, dok se manja grupa, najverovatnije dislociranih spomenika s predstavama Atisa na bočnim stranama, nalazi u neposrednoj blizini poznatog Moljkovića hana. Slični nalazi zabeleženi su svojevremeno i u Mokroj Gori, na krajnjoj zapadnoj strani područja o kome ovde govorimo.

O Karanu kao značajnijem rimskom naselju sa kastelom na obližnjem brdu Tamnavi pruža nam informaciju Kanitz u svojim izveštajima sa terena pominjući i jedan kastel na Kikovom brdu u selu Ribaševini, što do danas nije arheološki potvrđeno. Međutim, najinteresantniji rimski nalazi u Karanu vezuju se za portu srednjovekovne Bele crkve gde se

UŽICE NEKAD I SAD
Najstarija prošlost
Nalazišta i ostaci rimske materijalne kulture

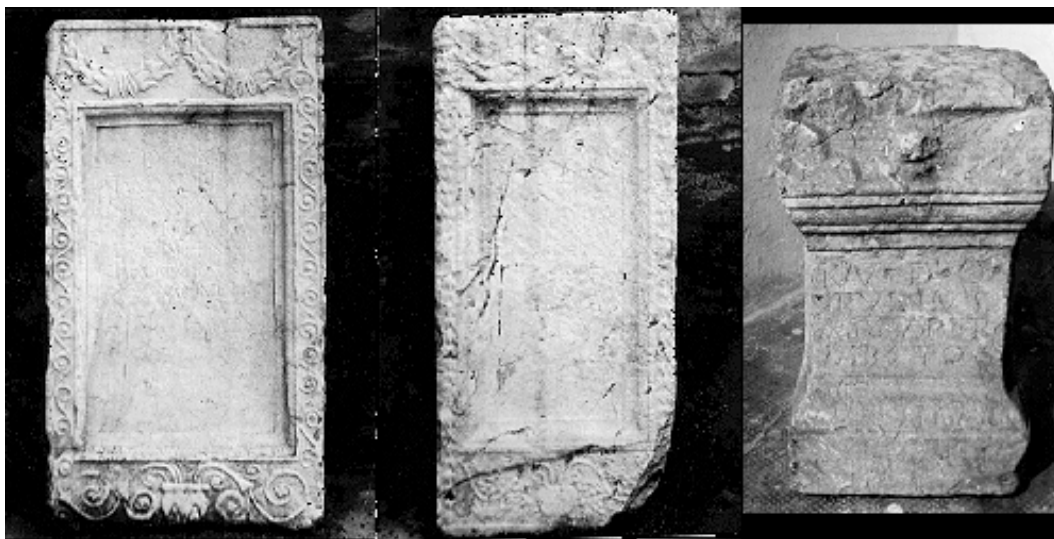
i danas nalazi jedan broj spomenika koji su izgleda nekad pripadali većoj nekropoli. U pitanju su spomenici sa votivnim natpisima od kojih je jedna sa predstavama Atisa na bočnim stranama i jedna žrtvena ara posvećena Jupiteru. Jedan kameni lav sa ove nekropole i jedan nadgrobni spomenik u vidu piramide sa predstavama Atisa, delfina i scena iz života pokojnika u njegovoj bazi nalaze se danas u Zavičajnom muzeju u Užicu. Iz natpisa sa dva spomenika ove nekropole saznajemo da su na ovom groblju sahranjena i dva dekuriona (gradska odbornika) municipiuma kod Požege. Jedan od njih je spomenik Publija Elija Vikora (P. Ael. Vicori), čiji natpis u celini sa restirucijom glasi :

P (ublio) AEL (io) VICORI
DEC (urion) M (unicipio) M (alvesatio)
DEF (unctio) AN (orum) XXXXII
AV (relia) NINDIA
FIL (ia) ET AVR (aelia) PAV
LINA MARITO
P (ro) P (ietate)

Drugi spomenik je nadgobna ploča Publija Elija Maksima (P. Ael. Maximus) bivšeg odbornika istog grada, koji za svog života podiže spomenik svojim pokojnim sinovima Publiju Eliju Prokulu (P. Ael. Proculi), Publiju Eliju Kvintilijanu (P. Ael. Quintiliani) i svojoj najslađoj unuci Aureliji Ani (Aurel. Annae neptis dulcisimae) za uspomenu sebi i Aureliji Marciani (Aurel. Maracina), vernoj i poslušnoj ženi. U zasvedenoj edikuli ovog spomenika data je u reljefu predstava čoveka i žene koji se drže za ruke u kojima se nalaze ključevi.

Obe ličnosti sa spomenika potiču iz vrlo uglednih porodica domorodačkog porekla. U njihovom punom imenu nalazi se rimski prenamen Publius i rodovsko ime Aelius iz čega se vidi da su u pitanju domorodci koji su već stekli rimsko građansko pravo.

Na pravcu prema Zlatiboru treba pomenuti lokaciju Latinskog groblja nedaleko od Mačkata, o čemu nas informiše Kanitz, i Čajetinsku gradinu na kojoj su posle drugog svetskog rata konstatovani ostaci manjeg rimskog utvrđenja.

Cipusi
Ježevica,
Dva rimska cipusa i žrtvena ara (od 1. do 3. veka)
(Narodni muzej - Užice)

Po relativno velikom broju nalaza iz rimskog doba poznato je i područje Kosjerića. Odavde, pre svega, treba pomenuti ostatke nekad velike nekropole u selu Tubićima, jedan kameni kvadar iz Seče Reke sa izvanrednim reljefnim predstavama pokojnika i interesantnim detaljima nošnje domorodačkog stanovništva, koa i predmete svakodnevne upotrebe iz tog vremena, zatim ostatke kastela na gradini Kičer u selu Paramunu, što je sondažama manjeg obima utvrđeno 1957. godine. Naseljnim tačkama slične funkcije treba smatrati gradinu Zlostup, odnosno njenu zapadnu padinu, zatim vrh Subjela i najzad lokalitet "Grad" na najvišoj tački Drmanovine iznad Kosjerića. Što se Subjela tiče, Kanitz navodi da se na njemu nalazio rimski kastel koji je, između ostalog, kontrolisao put koji je prolazio ispod njega idući dalje prema današnjem selu Ježevici, čime je ovaj kraj bio direktnije povezan sa užim područjem rimskog grada kod Požege.

Već sama činjenica da se u neposrednoj blizini današnje Bajine Bašte, u Skelanima sa druge strane Drine, u rimsko doba ovde nalazilo naselje koje je, kako izgleda, imalo karakter gradske samoupravne opštine i da je čitavo ovo područje gravitiralo prema važnom rudarskom distriktu Domavia-Argentaria kod današnje Srebrenice, sa kojim je bilo povezano i drumskom komunikacijom, dovoljno jasno ukazuje na određen značaj ovog kraja u to vreme. Rekognosciranjem terena i sondažama manjeg obima otkrivena su rimska naselja u Crvici, neposredno sa leve strane puta Kostojevići-Bajina Bašta i u perifernom delu sela Pilice koje leži između Bajine Bašte i Višesave. Uz ovo treba pomenuti nalaze nadgrobni spomenika na starom groblju na ulazu u Bajinu Baštu iz pravca Kostojevića, više, najverovatnije dislociranih, spomenika sa užeg područja grada i najzad Kanicovu informaciju o antičkom naselju u selu Dobrotinu kod Kostojevića, gde je autor, pored ostataka rimske opeke, video i 15 nadgrobni spomenika.

Znatno dalje od Užica, područja Radoinje, Nove Varoši i Prijepolja, povezana, kako izgleda, u jednu celinu, pripadala su u to vreme u administrativnom pogledu gradskim centrima u blizini današnjeg Kolovrata blizu Prijepolja i u Kominama kod Pljevalja. Pored ostataka nekropola iz Akmačića i Radoinje, verovatno jednog manjeg naselja kod Nove Varoši, i spomenika iz Džurova, Brodareva i Divaca, nesumnjivo najveću vrednost ima spomenička nekropola i, kako izgleda, nešto dalje odavde i naselje. Od ukupno 27 blokova, od kojih najveći broj čine nadgrobne stele, žrtvenici i cipusi s natpisima i reljefnim predstavama likova pokojnika i mitoloških ličnosti, jedan broj pripada delovima arhitekture, bazama i kapitelima stubova i drugim detaljima sa dekorativnim i likovnim predstavama. Po kvalitetu izrade neki od ovih spomenika imaju visoku umetničku vrednost koja izlazi iz okvira standardizovane i konzervativne umetnosti ovog doba. Između ostalog, takav je slučaj sa jednim kamenim nadvratnikom koji ima reljefnu kompoziciju orača sa plugom i volovima realizovan u živoj realističkoj koncepciji. Takođe se ističu ugaoni delovi građevinskog objekta s poprsjima muškarca i žene rađeni dubokim reljefom.

Nekropola sa koje ovi spomenici potiču nalazila se na jednom delu današnjeg prostora Fabrike "Ljubiša Miodragović", kada je, prilikom izvođenja radova na proširenju fabričkog kruga 1951. godine, većim delom, na žalost uništena. Poznato je, međutim, da se približno u centru nekropole nalazila velika bazilika pored većeg broja grobova i grobnica iz II i III veka n.e., kao i vremenski nešto kasnijih, iz ranog hrišćanskog perioda. U jednoj sačuvanoj ranohrišćanskoj kupolastoj grobnici, koja je slična onim iz Jagodin-male kod Niša, potiče jedan gvozdeni ram stolice na preklapanje, zatim jedna staklena čaša sa apliciranim plastičnim bradavicama, jedan stakleni lakrimarijum i zlatne i srebrne naušnice. Ovaj materijal, celokupni spomenički fond i rezultati još neobjavljenih arheoloških iskopavanja koja je Filozofski fakultet iz Beograda izvršio na preostalom delu nekropole u toku 1977. i 1978. godine, ukazuju na moguću veličinu obližnjeg naselja, kao i na bogatstvo, ugled i

UŽICE NEKAD I SAD
Najstarija prošlost
Nalazišta i ostaci rimske materijalne kulture

zanimanje njegovih žitelja. Iako još nije pouzdano utvrđeno da je naselje na Kolovratu bilo uređeno kao municipalni gradski centar, činjenica je da je ono bilo u uskim komunikativnim, administrativnim, privrednim i kulturnim vezama sa municipiumom iz Komina, koji je zbog nedostatka podataka o njegovom punom imenu, poznat kao Municipium “S”, po početnom slovu imena grada koje se sreće na izvesnom broju spomenika.

Ara
Radoinja,
Fragment rimske are (od 1. do 2. veka)
(Narodni muzej - Užice)